

Politisk kronik, 1. halvår 1993

Lars Bille, lektor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Regeringsdannelsen

I maj 1992 havde højesteretsdommer Mogens Hornslet, som ledede den i juli 1990 nedsatte undersøgelsesret, afholdt det sidste af ialt 102 retsmøder. Pressen havde nøje fulgt disse afhøringer, og en ganske omfattende offentlig debat om 'skyldsspørgsmålet' blev sideløbende ført i medierne. Tamilsagen kom til at ligge som en dyne over dansk politik især i efteråret 1992, først og fremmest selvfølgelig fordi den kunne få konsekvenser for statsminister Poul Schlüter og dermed regeringens muligheder for at forblive ved magten. Den 14. januar 1993 blev spændingen udløst. Kl. 9.00 afleverede Mogens Hornslet den flere kilo tunge rapport til statsministeren. Beretningen fyldte med retsbog og øvrige bilag ca. 6.000 sider. Kl. 14.30 blev den udleveret til Folketingets medlemmer og en time senere til pressen. Hermed indledtes nogle af de mere dramatiske timer og døgn i vor nyeste politiske historie.

Beretningens konklusioner var på en lang række punkter bemærkelsesværdigt klart formuleret i dens afsluttende »Sammenfatning og retlig vurdering«. Det politisk helt centrale var, at statsminister Poul Schlüters orientering af Folketinget blev vurderet som værende »særdeles misvisende« og »direkte urigtig«. Folketingets formand H.P. Clausen havde som justitsminister givet Folketinget »reelt misvisende eller vildledende« oplysninger. Tamilsagens oprindelige hovedperson Erik Ninn-Hansen havde handlet bevidst ulovligt og havde gentagne gange givet misvisende eller vildlede oplysninger til Fol-

ketinget. Endelig blev Grethe Fenger Møller og Viggo Fischer's rolle i sagen skarpt kritiseret. I alt blev fem fremtrædende konservative politikere stærkt belastet af rapporten foruden en række højtstående embedsmænd.

Folketinget var den instans, som skulle træffe beslutning om, hvilke politiske konsekvenser der skulle drages på baggrund af beretningens konklusioner. Men dertil kom det ikke foreløbig. Efter læsningen af rapportens konklusioner havde Poul Schlüter truffet beslutning om at træde tilbage.

Statsministeren indkaldte til pressemøde kl. 18.00. På dette hans 'hidtil mest ejendommelige pressemøde' sagde han, at de barske konklusioner efter hans mening ikke var rimelige, at de var kommet helt bag på ham, men at han tog dem ad notam. Han ville imidlertid have klare linier, og selv drage konklusionen inden nogle partier gjorde det for ham. Derfor ville han næste dag gå til Dronningen og indgive sin afskedsbegæring. Han ville herefter fortsætte som fungerende statsminister, medens forhandlere fra Det konservative Folkeparti og Venstre forsøgte at skaffe flertal for et borgerligt regeringsprogram samt et flertal for, at den konservative finansminister Henning Dyremose kunne afløse ham som statsminister.

Dermed var der opstået en ganske usædvanlig situation. Ved at anvende denne fremgangsmåde havde Poul Schlüter afskåret muligheden for, at det blev udskrevet valg.

En fungerende statsminister kan ifølge Grundlovens paragraf 15 kun fortage sig, hvad der er fornødent til embedsforretningernes uforstyrrede førelse. Udskrivelse af valg synes at ligge klart uden for dette. Partierne var med andre ord tvunget til at forhandle sig tilrette om en ny regering på grundlag af den eksisterende mandatfordeling. Dette kan have været en bevidst taktisk manøvre fra Poul Schlüters side. Et valg på baggrund af Tamilrapporten ville givetvis være til skade for de konservative, medens Venstre ville blive det største borgerlige parti. Desuden kan det have været et forsøg på at fastholde midterpartiernes støtte til en borgerlig regering, idet de offentligt havde erklæret sig som modstandere af et valg på Tamilsagen. Situationen rummede også den mulighed, at regeringen kunne fastholde initiativet, hvis en dronningerunde kunne kontrolleres eller helst helt undgås, d.v.s hvis der umiddelbart kunne skabes flertal for en ny statsminister. Det havde været fremgangsmåden i 1972, da J.O.Krag frivilligt trådte tilbage og Anker Jørgensen afløste ham. Af mulige borgerlige kandidater forekom Henning Dyremose at have de bedste chancer for at opnå støtte fra midterpartierne, især fra de radikale som skønnedes at have meget svært ved at kunne acceptere udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen.

Konstruktionen var ikke helt uden bund i virkeligheden, selvom den mislykkedes. På en række møder inden pressemødet havde Venstre tilkendegivet, at man burde tage et egentligt opgør på sagen, men da de konservative og især Poul Schlüter ikke ønskede dette, tilsluttede Venstre sig, i erkendelse af at Uffe Ellemann-Jensen ikke kunne samle et flertal bag sig, at regeringen samlede sig om Henning Dyremose's kandidatur. Også midterpartierne havde været indkaldt til møder, hvor Kristeligt Folkeparti også gav sin tilslutning hertil, medens Centrum-Demokraterne ikke var helt afvisende. Afgørende blev der-

for de radikales indstilling, og de forlangte en dronningerunde. End ikke et veritabelt 'ta-selv-bord' som indeholdt tilbud om statsministerposten og posten som formand for Folketinget kunne ændre de radikales beslutning. Det regeringsprogram Henning Dyremose i al hast havde udarbejdet, afviste de radikale overhovedet at se, før en dronningerunde var afholdt. Da Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti naturligvis forlangte en dronningerunde, var der et flertal bag dette krav. Regeringsdannelsesprocessen kunne for alvor tage sin begyndelse.

Fredag den 15. januar afgav partierne i tur og orden deres råd til Dronningen. Det konservative Folkeparti, Venstre, Fremskridtspartiet, Centrum-Demokraterne samt Kristeligt Folkeparti (ialt 86 mandater) pegede på Henning Dyremose som forhandlingsleder. Kristeligt Folkeparti knyttede den betingelse til, at han skulle undersøge mulighederne for en regering med deltagelse af de partier, der havde taget ansvaret for årets finanslov, d.v.s uden Socialistisk Folkeparti og Fremskridtspartiet. Centrum-Demokraternes betingelse var, at han skulle undersøge mulighederne for dannelsen af en regering bestående af Socialdemokratiet og et eller flere borgerlige partier. Dermed havde de ikke udelukket en egen deltagelse i en regering, men omvendt klart tilkendegivet, at de ville forhindre Socialistisk Folkeparti og Fremskridtspartiet i at få indflydelse på en kommende regering endsige deltage i en sådan.

Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti og Det radikale Venstre, ialt 93 mandater, pegede på Poul Nyrup Rasmussen. Det helt centrale i de radikales råd var, at Poul Nyrup Rasmussen skulle lede forhandlingerne »om udformingen af et regeringsgrundlag med udgangspunkt i midten af dansk politik«. Det havde altid været en radikal mærkesag, at den politik, der skulle føres, måtte afklares og aftales grundigt inden en regering blev

dannet. Med den afgørende position partiet besad, havde det magt til at gennemtvinge denne holdning. Det var derfor dette mandat Poul Nyrup Rasmussen fik af dronningen. Formelt set var der altså ikke taget stilling til en kommende regerings sammensætning, et forhold som stadigt blev påpeget af såvel de radikale som af forhandlingslederen.

Men i praksis kunne valget af Nyrup Rasmussen som handlingsleder vanskeligt tolkes på anden måde, end at de radikale nu havde skifte side i dansk politik. Initiativet var gledet over til Socialdemokratiet, og det var den almindelige opfattelse, at Nyrup Rasmussen skulle kludre umanerligt meget i det, hvis forhandlingerne ikke skulle ende med en socialdemokratisk ledet regering. Dette var da også opfattelsen i Venstre og Det konservative Folkeparti. Og de gjorde næsten alt for at undgå dette. Således foreslog Venstres formand Uffe Ellemann-Jensen fredag aften et halvt års politisk borgfred, medens Danmark havde formandskabet i EF og indtil den kommende folkeafstemning var afholdt. Han foreslog også en art samlingsregering, ligesom muligheden af en SVR-regering antydedes. Men alt sammen resultatløst.

Herefter skærpedes tonen mærkbart, idet han anklagede Nyrup Rasmussen for at misbruge sit mandat. Han og andre borgerlige politikere fandt endvidere, at det var i strid med almindelig politisk anstændighed, hvis et politisk systemskifte fra en borgerlig regering til en socialdemokratisk ledet regering fandt sted, uden at der var afholdt valg. De konservative havde været imod et valg på grundlag af Tamilrapporten, men et grundlag der byggede på påstanden om det uanstændige i, at der skete et 'systemskifte' uden at vælgerne var blevet hørt, var noget andet. Et desperat forsøg på at få udskrevet et valg blev derfor iværksat tirsdag den 19. januar. Ifølge Grundlovens paragraf 39 kan to femtedele af Folketingets medlemmer forlange

Folketinget indkaldt. De fornødne 72 underskrifter kunne samles af Venstre, de konservative og Fremskridtspartiet. Når tinget var samlet, skulle et flertal herefter vedtage, at et valg skulle udskrives, hvilket ellers er statsministeren prærogativ. Indsamlingen af underskrifter blev iværksat, men i løbet af tirsdagen viste det sig, at Socialistisk Folkeparti ikke ville støtte initiativet. Der kunne altså ikke skaffes et flertal for at udskrive valg, hvorefter aktionen løb ud i sandet. Iøvrigt havde Poul Schlüter ikke skrevet under, idet han fandt, at det var et slag i luften. Episoden er omtalt her for at illustrere, dels hvor intens interessen var hos de fungerende regeringspartier for at fastholde en borgerlige regering, dels at frustrationen var over, at det ikke ville lykkes, var så stor hos de fungerende regeringspartier, at de ikke veg tilbage for at tage utraditionelle midler i anvendelse, midler som i bedste fald var på kanten af Grundloven.

Det stod klart fra begyndelsen, at forhandlingerne om et regeringsgrundlag i realiteten måtte sigte mod en flertalsregering bestående af SD, RV, CD, KRF, eller en mindretalsregering bestående af enten SD og RV eller en ren socialdemokratisk regering. Af disse muligheder forekom flertalsregeringen at byde på de fleste fordele for de involverede partier. Socialdemokratiet havde i de forløbene 10 år i opposition fået en meget kraftig belæring om, at nøglerne til magten i dansk politik lå hos midterpartierne. At kunne 'erobre' og fastholde dem i en flertalsregering var derfor en altoverskyggende interesse hos socialdemokraterne. Med et aftalt regeringsprogram for resten af valgperioden ville Venstre og Det konservative Folkeparti være sat uden for reel indflydelse. De socialdemokratiske forhandlere var derfor mere end villige til at strække sig endog meget langt i forhandlingerne. Dette gav selvfølgelig en enestående chance for midterpartierne til at opnå indrømmelser fra Socialdemokratiet på

f.eks. skatte-, arbejdsmarkeds- og dagpengeområdet, som de ikke havde kunnet opnå, medens Socialdemokratiet var i opposition. Men det forudsatte selvfølgelig, at midterpartierne stod samlet og ikke lod sig spille ud mod hinanden. De radikales og CD's erfaringerne fra efteråret 1992 bekræftede dette (se Økonomi og Politik nr.1 1993 side 60ff.). Dette indebar, at enten skulle alle tre midterpartier med i regeringen eller også skulle ingen af dem, altså en flertalsregering.

For en sådan talte også Det radikale Venstres dårlige erfaringer fra KVR-mindretalsregeringen 1988-90. På et hovedbestyrelsesmøde i Det radikale Venstre den 17. januar blev der fremført en ganske betydelig modstand mod, at partiet igen skulle i regering. Sporerne skræmte. 40 medlemmer stemte derfor nej til radikal deltagelse i en regering, men 46 afviste trods alt en resolution om, at partiet ikke måtte gå med i en regering. Besluttede folketingsgruppen at gå i regering, ville en flertalsregering trods alt nok støde på en mindre modstand i det radikale bagland. For Centrum-Demokraterne var det ud over overvejelser af samme karakter endvidere af afgørende betydning, at dannelsen af en flertalsregering ville lukke Socialistisk Folkeparti ude fra indflydelse. Der synes derfor at have været et sådant sammenfald af interesser hos de fire partier, at den påstand, som Uffe Ellemann-Jensen fremførte om, at det hele var aftalt på forhånd inden forhandlingslederen begyndte sit arbejde, ikke forekommer ganske urimelig.

Men dermed være ikke sagt, at det alligevel ikke kunne gå galt i løbet af forhandlingsprocessen. Der var trods alt ganske betydelige politiske divergenser mellem de fire partier på skatte-, dagpenge-, arbejdsmarkeds-, folkeskole-, bolig-, miljø-, forsvars-, og EF-området, for blot at nævne nogle af tungeste områder! Egentlig en imponerende opremsning, men ifølge pressen forløb forhandlin-

gerne i en konstruktiv og kompromisvillig atmosfære. Onsdag den 20. januar spidsede det imidlertid til, og i en 'hvilepause' i møderækken blev der afholdt et 'hemmeligt' møde et sted i København mellem topforhandlerne fra de fire partier. Her blev en række knaster høvlet af, men tilbage stod stadig en manglende enighed om finansieringen af dagpengene, en opblødning af arbejdsmarkedets strukturer samt en skolereform. Dette sidste så torsdag den 21. januar en stund ud til at være den tue, der fik læsset til at vælte. Jette Pors fra CD ville ikke støtte den nye regering med mindre hun fik sine krav (bl.a. en bevarelse af den fagopdelte skole, niveaudeeling, ingen projektprøver og at indlæring blev indskrevet i folkeskolens formålsparagraf) til en folkeskolereform opfyldt. På et møde mellem hende, Mimi Jacobsen og den radikale Ole Vig Jensen blev de dog enige om et oplæg til de fire partier. Derimod lykkedes det ikke at hente den anden af CD's utilfredse folketingsmedlemmer tilbage i folden. Den 21. januar besluttede Lis Noer Holmberg at forlade CD, ganske enkelt fordi hun ikke kunne acceptere, at CD gik i regering med Socialdemokratiet. Dermed afhang flertalskonstruktionen af, hvorledes løsgænger Hans Erenbjerg, der havde meldt sig ud af den socialdemokratiske gruppe i december 1992, ville stille sig til forhandlingsresultatet.

Det i forvejen spinkle flertal var nu blevet reduceret til det absolutte minimum, og det fik givetvis forhandlerne til at søge en hurtig afslutning inden andre enkeltmedlemmer skulle få betænkeligheder. Men bl.a. en fortsat radikal og socialdemokratisk uenighed om skatte- og arbejdsmarkedspolitikken forhindrede en løsning i løbet af torsdag aften og nat. Et nyt møde fredag den 22. januar kl. 7.00 i Nyrup Rasmussens privatbolig mellem partilederne løste de sidste udestående problemer, og forhandlerne kunne herefter i løbet af eftermiddagen forelægge det endelig

forhandlingsresultat til godkendelse i deres respektive partiers kompetente forsamlinger. Dette voldte ingen problemer. Hans Erenbjerg meddelte kl.16.30 pr. fax, at også han kunne støtte resultatet. Dermed var den kommende regerings spinkle flertal i hus. I den socialdemokratiske folketingsgruppe og hovedbestyrelse var der nærmest jubelstemning. Poul Nyrup Rasmussen havde leveret den varer, han af den socialdemokratiske kongres var blevet sendt i byen efter den 11.april 1992. For dem var der med en socialdemokratisk statsminister igen blevet etableret 'normale' tilstande i dansk politik.

Det 21 sider lange regeringsgrundlag »En ny start« og de dertil hørende sidepapirer er for omfattende til, at indholdet meningsfyldt og korrekt kan refereres her, ligesom det vil sprænge rammerne for denne kronik at gå ind i en analyse af, hvilket parti der havde fået gennemført hvad. Dets omfang og detaljeringsgrad vidnende om, at partierne vitterligt havde bestræbt sig på at rydde de erkendte politiske uoverensstemmelser af vejen inden en regering blev dannet i stedet for – som det ellers ofte har været tilfældet i dansk politik – at satse på, at de nok kunne løses efterhånden, som de opstod. Strategien var ganske givet, at med et ja ved den kommende folkeafstemning om Edinburgh-aftalen og Maastricht-traktaten samt med sikkerheden for at reformerne kunne vedtages, ville regeringen sidde valgperioden ud, og når så de positive effekter af reformerne kunne mærkes af borgerne, ja så ville regeringspartierne stå godt ved næste valg.

Efter endnu en formel runde med alle partierne kunne forhandlingslederen kl.22.00 den 22.januar meddele Dronningen, at hans opgave som 'kongelige undersøger' var løst. Herefter fik han til opgave at danne regering, og da udarbejdelsen af ministerlisten ikke voldte de store problemer, kunne Poul Nyrup Rasmussen mandag den 25. januar præsen-

tere den i antal største regering Danmark har haft: 15 socialdemokrater, 4 fra CD, 3 radikale og 2 fra Kristeligt Folkeparti, i alt 24 ministre. Efter godt 21 år med svage mindretalsregeringer, parlamentarisk ustabilitet, undertiden grænsende til uoverskuelighed, havde Danmarks nu fået en flertalsregering, den fjerde siden 1945, som kunne gennemføre, hvad den internt kunne blive enig om. Regeringen kunne nu være regering, og oppositionen kunne koncentrere sig om at være opposition.

Ministerlisten:

Statsminister: Poul Nyrup Rasmussen (SD)

1.Vicestatsminister, Minister for erhvervs- politisk samordning: Mimi Jakobsen (CD)

2. Vicestatsminister, Økonomiminister: Marianne Jelved (RV)

3. Vicestatsminister, Boligminister og minister for nordisk samarbejde samt østlandene: Flemming Kofod-Svendsen (KRF)

Udenrigsminister: Niels Helveg Petersen (RV)

Undervisningsminister: Ole Vig Jensen (RV)

Justitsminister: Pia Gjellerup (SD)

Finansminister: Mogens Lykketoft (SD)

Forsvarsminister: Hans Hækkerup (SD)

Indenrigs- og flygtningeminister: Birthe Weiss (SD)

Industriminister: Jan Trøjborg (SD)

Miljøminister: Svend Auken (SD)

Kulturminister: Jytte Hilden (SD)

Skatteminister: Ole Stavad (SD)

Socialminister: Karen Jespersen (SD)

Bistands- og u-landsminister: Helle Degn (SD)

Arbejdsminister: Jytte Andersen (SD)

Landbrugs- og fiskeriminister: Bjørn Westh (SD)

Trafikminister: Helge Mortensen (SD)

Sundhedsminister: Torben Lund (SD)

Teknologi- og forskningsminister: Svend Bergstein (CD)

Kirkeminister: Arne Oluf Andersen (CD)

Kommunikationsminister: Arne Melchior (CD)

Energiminister: Jan Sjursen (KRF)

Regeringsskiftet var selvfølgelig den mest vidtrækkende konsekvens af Tamilsagen. Men den trak også andet med sig. En omfattende og principiel debat om forholdet mellem politikere og embedsmænd rejstes. Nogle topembedsmænd måtte forlade deres stillinger og andre kunne imødesee tjenestemandssager. Folketinget besluttede at rejse rigsretsag mod Erik Ninn-Hansen, den første siden sagerne mod I.C.Christensen og Sigurd Berg i begyndelsen af århundredet. Det konservative folketingsmedlem Grethe Fenger Møller blev anmeldt for og siden sigtet for falsk vidneforklaring og hendes kreds besluttede ikke at opstille hende igen. Folketingets formand og tidligere justitsminister den konservative H.P.Clausen trak sig den 14. januar fra posten. Som ny formand valgtes socialdemokraten Henning Rasmussen. Tamilsagen var også den indirekte årsag til det, der lidt makabert blev betegnet som 'den politiske vuggedød': allerede den 29.3. trådte justitsminister Pia Gjellerup tilbage og erstattedes af partifællen Erling Olsen. Baggrunden var oplysninger om uregelmæssigheder i DSU's kursuscenters regnskaber og dets afregning til skattevæsenet i en periode, hvor Pia Gjellerup havde været formand for centrets bestyrelse. Som begrundelse for det usædvanlige skridt angav hun, at hverken hun, ministeriet eller regeringen kunne være tjent med at have en sag løbende på et tidspunkt, hvor politikernes moral og ærlighed i den grad var sat i focus, blandt andet i høj grad på foranledning af Socialdemokratiet selv. Centersagen kunne derfor bruges af oppositionen som bevis på, at socialdemokraterne ikke var et hak bedre end de politikere, der var blevet belastet af Tamilrapporten.

Folkeafstemningen den 18. maj 1993

Den kommende folkeafstemning om Edinburgh-aftalen og Maastricht-traktaten lagde foreløbig en vis dæmper på den politiske strid, der naturligt skal være mellem en regering og dens opposition. Chancerne for et ja skulle tilsyneladende ikke ødelægges af et vedvarende og ophedet skænderi mellem de syv ja-partier. Derom var de enige, men enigheden rakte dog ikke så langt, at de kunne aftale en fælles kampagne. Den 3. februar opnåedes der mellem partierne bag Det nationale Kompromis enighed om, at folkeafstemningen skulle afholdes den 18.maj. Den 30.marts vedtog Folketinget med 154 stemmer for, 16 imod og 9 fraværende de tre love, der skulle danne grundlaget for folkeafstemningen om Danmarks tiltrædelse af Edinburgh-aftalen og Maastricht-traktaten. De 16 stemmer imod bestod foruden Fremskridtspartiets 12 medlemmer af 3 SF'ere samt een radikal.

De tre SF'ere stod som eksponenter for den ganske omfattende modstand, der var kommet til udtryk i SF's organisation, siden partiets hovedbestyrelse den 13. december 1992 havde tilsluttet sig forhandlingsresultatet fra Edinburgh. Allerede i begyndelsen af januar 1993 begyndte modstanderne at organisere sig under navnet »Folkesocialister mod EF-unionen« med det erklærede formål at agitere for et nej ved folkeafstemningen og at samle underskrifter blandt medlemmerne, således at et ekstraordinært landmøde kunne indkaldes for at få hovedbestyrelsens beslutning omstødt. Partiledelsen fastholdt, at kun personer, der agiterede for et ja kunne repræsentere partiet, medens modstanderne skulle understrege, at de kun talte på egne vegne. Men hvad med de modstandere, hvor hele partiforeningen stod bag modstanden? Der herskede efterhånden usikkerhed om, hvem der kunne repræsentere SF ved offentlige debatmøder. Beskyldninger om censur

og uønsket partidisciplin ventileredes i pressen. På den baggrund valgte partiledelsen at anbefale hovedbestyrelsen, at den indkaldte til et ekstraordinært landmøde den 13.-14. marts. Samtidig med indkaldelsen blev det gjort klart, at hele ledelsen ville træde tilbage, hvis hovedbestyrelsens beretning om baggrunden for dens anbefaling af et ja til Edinburgh-aftalen blev underkendt. Dermed var der sat trumf på. Mange tvivlere eller skeptikere, ja også en hel del nej-sigere, var nemlig ikke indstillede på at uddybe den interne uenighed ved også at kaste partiet ud i en ledelseskrisen. Resultatet af afstemningen på landsmødet om hovedbestyrelsens beretningen og om den politiske udtalelse viste, at godt $\frac{2}{3}$ af de delegerede støttede ledelsen. SF's officielle holdning var hermed cementeret, men der blev alligevel givet modstanderne en vidtstrakt frihed til at argumentere for et nej. De delegerede var med stort flertal blevet enige om at være uenige. Om SF's vælgere i samme omfang som de delegerede ville følge ledelsen linie var et meget åbent spørgsmål. Meningsmålingerne tydede ikke på det. Den øgede indflydelse på andre områder af dansk politik, som anbefalingen af et ja skulle have været med til at skaffe SF, var med flertalsregeringens dannelse skubbet ud i det uvisse. Det sukker, der skulle have fået ja-pillen til at glide ned hos mange SF'ere, var blevet fjernet.

Udover dette islæt fra SF's side var der egentligt ikke noget afgørende nyt i den kampagne, der nu løb af stablen, i forhold til kampagnen i 1992. Tonelejet blev dog hævet mærkbart og beskyldningerne om skrækkampagne blev flittigt og rutinemæssigt slynget ud til højre og venstre, men det var stadigvæk i spændingsfeltet mellem »Modstand mod en Union« og »Danmark kan ikke stå alene«, at den afgørende kamp om vælgernes kryds stod. Af nyt var selvfølgelig Nej-siden's – med Junibevægelsen som den drivende kraft – argument, at det var nøjag-

tig det sammen danskerne skulle stemme om en gang til. Dette var ganske enkelt en politisk uanstændighed fra ja-partiernes side, at de blev ved med at udskrive folkeafstemningerne, indtil de kunne få manipuleret befolkningen til at stemme ja. Desuden fremhævede de, at et dansk nej ville være ensbetydende med, at England heller ikke ville ratificere traktaten, hvorfor hele Maastricht-komplekset enten ville falde fra hinanden eller i det mindste måtte forhandles helt forfra igen. Derved ville den påståede risiko for, at Danmark kom til at stå alene uden for EF være forsvundet. Begge argumenter blev selvfølgelig imødegået fra ja-siden, som pointerede, at de danske særkrav, som var blevet forhandlet på plads i Edinburgh, netop udgjorde et helt nyt grundlag, hvor de områder, der havde været stærkest modstand imod i befolkningen i 1992, var pillet ud af traktatkomplekset for Danmarks vedkommende. Danmark havde fået »en sidste chance«, som skulle udnyttes. Nyt var det måske også, at det sikkerhedspolitiske aspekt spillede en noget større rolle i debatten denne gang end tidligere.

Det var af afgørende betydning for udfaldet af afstemningen, om stemmemillionæren Socialdemokratiet denne gang kunne overbevise flere af dets vælgere om, at de skulle stemme ja, end det havde været tilfældet sidste gang. Udsigterne hertil var efter alt at dømme forbedret. Denne gang var der ikke uro og splittelse i partiet. Ledelsesproblemerne var overstået, og kræfterne i den traditionelt stærke partiorganisation kunne samles helt og fuldt om ja-kampagnen. Dertil kom, at den nye ledelse havde nået det mål, der havde været hele baggrunden for den traumatiske og resourcekrævende operation med at skifte formand i utide: Socialdemokratiet var tilbage i regeringsposition og det endda i spidsen for en flertalsregering. Tilliden til partiledelsen og dens anbefalinger var givetvis blevet styrket siden sidste, og en del

socialdemokratiske vælgere ville næppe skade den nydannede regering ved at stemme nej. Det var vel heller ikke uden betydning for tvivlende socialdemokrater, at det ikke længere var en kontroversiel venstremand med meget markante meninger om Europa, som nu forhandler på Danmarks vegne. Endelig – og som det væsentligste – var det i alt væsentligt de krav, som den socialdemokratiske partikongres vedtog i september 1992, der var indført i Edinburgh-aftalen. Der var således flere grunde til at forvente, at en større procentdel af de socialdemokratiske vælgere denne gang ville stemme ja.

Edinburghaftalen, roen i Socialdemokratiet, regeringsskiftet og SF's anbefaling af et ja var det væsentligt nye, der var sket siden juni, og som pegede på, at resultatet denne gang kunne blive et andet. Meningsmålingerne havde siden februar relativt stabilt vist, at et ja var det sandsynligste resultat. Og det holdt. 86,5 af samtlige stemmeberettigede deltog i afstemningen, og af dem stemte 56,7 procent ja og 43,3 procent nej. Ikke nogen overvældende sejr for ja-siden, men dog sikker. Men et flertal blandt samtlige stemmeberettigede kunne stadig ikke fremskaffes: 48,6 procent af dem havde stemt for.

Den stadigt store nej-procent sammenholdt med, at alle Folketingets partier på nær Fremskridtspartiet havde anbefalet et ja, overbeviste flere af nej-sigernes repræsentanter om, at tiden nu var inde til dannelsen

af et anti-unions parti. Flere initiativer herom varsledes.

I partiledernes kommentarer til resultatet udtryktes selvfølgelig tilfredshed med resultatet, men Uffe Ellemann-Jensens meget skarpe udfald, især mod Socialdemokratiet for ikke at have evnet at skaffe endnu flere ja-stemmer, signalerede, at nu var 'fredningen' af regeringen forbi, og valgkampen i realiteten påbegyndt.

Reformer

Regeringen havde inden folkeafstemningen gennemført en række 'pakker' på bolig-, erhvervs-, landbrugs- og fiskeriområdet, og havde den 20. april fremlagt dens forslag »Et nyt arbejdsliv« til reformer på arbejdsmarkedet. Forslaget indeholdt bl.a. orlovsordninger (uddannelse, børnepasning, sabbat), en smidiggørelse og forenkling af dagpenge-reglerne samt omdannelse af 'passive dagpenge til aktive dagpenge'. Fremlæggelsen af arbejdsmarkedsreformen blev ledsaget af en understregning af, at den skulle ses i tæt sammenhæng med de initiativer på dagpenge- og skatteområdet, som regeringen ville tage umiddelbart efter folkeafstemningen.

Allerede dagen efter afstemningen – og i skyggen af de meget voldsomme uroligheder på Nørrebro i København – fremlagdes det lovkompleks, som var kernepunktet i den ny regerings hele økonomiske politik. »Ny kurs

Tabel 1. Partianbefaling samt Ja-procenten fordelt på parti vælgerne ville stemme på den 17. og 18. maj 1993

SF	SD	RV	CD	KRF	KF	V	FRP	Intet parti
ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	nej	
18	56	77	83	53	87	89	13	40

Kilde: Gallup Institut for Berlingske Tidende og Danmarks Radio

mod bedre tider« bestod af en skattereform, en såkaldt vækstpakke samt en videreudbygning af den allerede fremsatte arbejdsmarkedsreform. Med dette meget omfattende udspil skulle arbejdsløhedskurven 'knækkes' afgørende. Nogle af de væsentligste elementer i den meget detaljerede skattereform, som skulle gennemføres over fem år, bestod af 1) en nedsættelse af beskatningen på arbejdsindkomster samt en reduktion af marginalskatten, 2) ordninger der skulle sikre stabilitet på boligmarkedet samt udgiftsneutralitet for boligejere, 3) miljøafgifter, 4) synliggørelse af indsatsen på arbejdsmarkedet i form af et konjunkturreguleret øremærket arbejdsmarkedsbidrag på 5 pct (stigende til 8 pct.), der skulle indgå i en dagpengefond, en aktiveringsfond og en sygedagpengefond, 5) effektivisering af skatteligningen og indgreb mod skattetænkning. Det samlede arrangement ville ifølge regeringens egne beregninger forøge statens underskud i 1994 med ca. 2 mia. og gnave ca. 4 mia. af det forventede betalingsbalanceoverskud. Regeringen skønnede, at arbejdsløsheden ville falde med ca. 40.000 i 1994 til et niveau omkring 320.000.

Det var regeringens hensigt at få vedtaget hele lovkomplekset inden Folketingets sommerferie. Den inviterede, som det sig hør og bør, til et samarbejde med oppositionen, og oppositionen erklærede sig lige så rituelt rede til konstruktive forhandlinger for at få indflydelse. Den politiske realitet var imidlertid, at regeringens reformpakke var et kompromis, som var strikket sammen med megen møje og besvær under regeringsforhandlingerne og i de efterfølgende måneder. Dette afstemte kompromis kunne vanskeligt lukkes op uden risiko for at regeringsgrundlaget faldt fra hinanden igen. Der skulle smedes, medens jernet var varmt. Regeringen havde sit flertal, og det skulle bruges. Hverken Venstre eller de konservative var på deres side indstillet på at give regeringen politisk

medvind ved at støtte en reform, som det ikke var lykkedes de borgerlige regeringer at gennemføre. De var desuden stærkt imod arbejdsmarkedsbidraget, bruttoskatten, såvel som de ufinansierede skattelettelser. De hævdede, at de resultater, der møjsommeligt var skabt gennem 10 års stram økonomiske politik, ville blive sat overstyr, hvis reformen blev vedtaget, som fremlagt af regeringen. Desuden fandt de det stærkt kritisabelt, at regeringen ville gennemføre så omfattende en lovgivning med blot een stemmes flertal. Hertil replicerede regeringen, at reformpakken i al overvejende grad bestod af kendt stof fra de tidligere skatteforhandlinger, og at den i vid udstrækning byggede på materiale udarbejdet og accepteret af tidligere borgerlige regeringer, hvorfor den brede enighed var langt større, end den skarpe politiske debat viste.

Forhandlingerne i udvalget førte til en række justeringer og detailændringer, men intet der ændrede ved de væsentligste elementer i reformen. Den 24. juni vedtoges de 23 lovforslag reformen bestod af. De 22 forslag blev vedtaget med regeringspartiernes mandater plus skiftevis SF og Fremskridtspartiet. SF støttede således forslagene om indgreb mod skattespekulation og grønne afgifter, medens Fremskridtspartiet støttede forslag om sænkning af skatteprocenterne. Venstre og de konservative gik imod alle forslagene. Det 23. forslag, der rummede den samlede reform, fik kun regeringspartiernes egne stemmer. Den 25. juni vedtoges også arbejdsmarkedsreformen, og tidligere på året var der opnået bred enighed om en ny folkeskolelov. Dog havde Det konservative Folkeparti for første gang i lange tider ikke kunnet stemme for en folkeskolelov. Heller ikke Merethe Due Jensen fra Kristeligt Folkeparti kunne stemme for loven. Regeringens sårbarhed over for enkeltmedlemmers særstandpunkter blev således igen demonstreret.

Med vedtagelsen af diverse pakker, folkeskolelov, arbejdsmarkeds-, dagpenge- og skattereform havde regeringen på endog meget kort tid gennemført den væsentligste del af de konkrete forhold, som regeringspartierne havde forhandlet sig frem til i januar, og et af de mest begivenhedsrige folketingsår var tilendebragt. Det politiske liv måtte nu til at vænne sig til den uvante situation, at landet havde en flertalsregering, der gennemførte, hvad den kunne blive enig med sig selv om. Regeringen var regering, og oppositionen var opposition. Vælgerne kunne nu for første gang i lange tider klarere se, hvem der havde ansvaret for, hvad der gennemførtes i Folketinget, og hvem der ikke havde det. Et

væsentligt grundvilkår for, at det repræsentative demokrati kunne fungere efter hensigten, var således blevet genetableret. Set fra regeringens side syntes det imidlertid ikke umiddelbart at være en fordel. Meningsmålingerne viste en kraftigt tilbagegang for især Socialdemokratiet, medens Venstre kunne notere en fordobling. Denne udvikling cementerede vel endnu mere den allerede herskende opfattelse, at det var nødvendigt for regeringen trods allehånde spekulationer i medierne om det modsatte, at den holdt sammen i resten af valgperioden, ja måske endda helt frem til grundlovens allersidste frist for nyvalg, tirsdag den 6. december 1994.